

STRUJE POMORSKOG I TRGOVINSKOG PROMETA IZ KALABRIJE I SICILIJE PREMA ISTOČNOJ OBALI JADRANA*

Gaetano Cingari

Poznato je da je pomorsko-trgovački prostor koji uključuje Sicilijanski kanal i Messinski tjesnac duže vremena bio područje intenzivnog prometa s istočnom obalom Jadrana, a naročito s Dubrovnikom. Ovdje su brodovi, roba i ljudi ispleli gustu mrežu trgovačke razmjene sve do polovine XVII st. kada su sredozemna kriza i atlantska hegemonija duboko narušile taj ritam.

Prema podacima jednoga cijenjenog povjesničara, dubrovačko je prisustvo na Siciliji potkraj XVI st. bilo »znatno«. Sama je mesinska luka u osam mjeseci 1587. registrirala dolazak dubrovačkih brodova u ukupnoj nosivosti od 28.000 salmi, što je značajan podatak ako se usporedi sa 30.000 salmi nosivosti venecijanskih i francuskih brodova koji su u istom razdoblju uplovili u tu luku. Ovi su brodovi uvozili u Messinu naročito štavljenu kožu, ali se uz to određivala specifična uloga toga brodovlja u »transportnim pothvatima«, iznajmljivanju i novčanim spekulacijama.¹

U toku XVII st. kriza je vrlo teška, tako da se potkraj stoljeća može čak govoriti o nestanku ove prometne mreže: Dubrovčani već u prvom desetljeću napuštaju luku Palermo a prisutnost im se u Messini sve više smanjuje.² Trgovačka kretanja u luci Trapani potvrđuju ovaj negativni preokret. Aktivnost je, općenito uzevši, bila dobra do kraja XVI st., ali je u velikoj mjeri pogođena teškom međunarodnom konjunkturuom u prvoj polovici XVII st. a od tada pa do petnaestih godina XVIII st. doživljava pravi krah. Jedini pozitivan podatak, da tako kažemo, a koji je znak značajne prethodne prisutnosti, jest onaj koji se odnosi na sam početak XVII st. (1603—05), kada se registrira 65 nesicilijanskih brodova: 25 francuskih, 15 dubrovačkih, 6 genovskih, 8 napole-tanskih, 1 iz Nizozemske, 2 iz Katalonije, 2 iz Venecije i 6 brodova drugih nacionalnosti. Međutim, dok se 1625—26. te 1629—30. nije registrirao nijedan

* Ovaj tekst sadržava referat koji je Gaetano Cingari, prof. Univerziteta u Messini, pročitao na sastanku Talijansko-jugoslavenske komisije za povijest, održanom u Ljubljani potkraj svibnja 1978. Referat donosimo prema odluci Saveza Povijesnih društava SR Hrvatske. *Redakcija*

¹ C. TRASSELLI, *Note sul ragusei in Sicilia, Economia e storia*, Milano 1965, 40—79.

² ID., *Sul naviglio nordico in Sicilia nel secolo XVIII*, izv. iz »Homenaje a Jaime Vicens Vives«, Barcelona 1967, II, 692.

strani brod, 1630. i 1631. registriraju se tri francuska i jedan brod druge nacionalnosti.³

Ovo je razdoblje dugačke krize koja se prebrođuje tek prvih desetljeća XVIII st. bez ponovnog osvajanja ranijeg područja djelovanja. Ponovno oživljavanje dubrovačke flote započinje četrdesetih godina XVIII st. a najjači ritam doživljava u toku Sedmogodišnjeg rata (1756—63), kao što potvrđuje J. Tadić,⁴ a to odgovara općem razvoju koji obuhvaća Napulj i Siciliju. U razdoblju koje smo uzeli u obzir iz osnova se mijenjaju odnosi u flotama — pojavljuje se, između ostalog, pored već potvrđene prevlasti talijanskih i zapadnih zastava, ratoborna nacionalna mornarica; u istoj mjeri mijenjaju tipologije, roba i odredišta.

U ovaj novi kontekst ide također i nezanemarivo obnavljanje trgovine sa Dubrovnikom i, šire, sa Jadranskim morem. Ovaj je podatak već primijećen i dokumentiran.⁵ U svakom slučaju, iako je u ovom izvještaju izostavljen manji, ali što se tiče trgovačke aktivnosti intenzivniji, prostor jadranskih obala Puglie i Abbruzza, potrebno je reći da u ovom procesu na odgovarajući način sudjeluju Sicilija i obala Kalabrije, osobito Messina koja se djelomično vratila na prijašnje stanje te, usprkos kugi, poplavama i zemljotresu, potkraj XVIII st. kao slobodna luka u dobroj mjeri oživljava trgovinu i lučku opremu.⁶

O povratku Dubrovnika na Siciliju govorimo vodeći računa o takvoj situaciji i takvim odnosima. Iako je dubrovačko prisustvo značajno na prelasku iz XVIII u XIX st., ono započinje već sredinom XVIII st. a naročito zadnjih desetljeća istog stoljeća. Dokumentacija je u ovom slučaju nepotpuna, ali se ipak može odrediti glavni pravac te aktivnosti.

Iz luke Trapani u razdoblju od 1743. do 1757. isplovljava 878 brodova, s odredištem »van kraljevine«: Dubrovnik je zastupljen sa samo 20 brodova.⁷

Odredište nije uvijek Dubrovnik. Neki su kapetani, kao što se vidi, stalni posjetioci ove sicilijanske luke. Oni ukrcavaju sol i prevoze je — ako uspoředba sa narednim desetljećima može biti vjerodostojna — osim u Dubrovnik, osobito na Zapad. Ukupno uzevši, 20 dubrovačkih brodova izvezlo je 11.817 salmi soli, dok su napoletanski izvezli 65.686, venecijanski 30.556, a genovski 21.065 salmi.⁸ Ako se prebacimo na kraj stoljeća, u godine 1797—99, registriramo ukupni izvoz soli u vrijednosti od 206.942 salme; dubrovački je

³ C. C A N C I L A, *Aspetti di un mercato siciliano, Trapani nei secoli XVII—XIX*, Caltanissetta-Roma 1972, 44—53.

⁴ J. T A D I Č I H, *Les sources de l'histoire maritime yougoslave, iz »Les sources de l'histoire maritime en Europe du Moyen Age au XVIIIe siècle«* M. M O L L A T, Paris 1962, 76—77; te iz A. C A R A C C I O L O, *Le port franc d'Ancone. Croissance et impasse d'un milieu marchand au XVIIIe siècle*, Paris 1965, 115—116.

⁵ R. R O M A N O, *Le commerce du Royaume de Naples avec la France et les pays de l'Adriatique au XVIIIe siècle*. Paris 1951, 65 i d. te 88—89.

⁶ L. I A R I A, *Per una storia economica di Messina nel 1700. Un rapporto inedito del viceconsole francese M. Lallement*, »NUOVA RIVISTA STORICA« 1978, str. 661—676.

⁷ ASP (= Archivio Stato Palermo), Tribunale del Real Patrimonio. Conti civici di Trapani, omotnica 1627; C A N C I L A, n. d., 53—60.

⁸ C A N C I L A, n. d., 55, tab. IX. Jedna salma soli = 260 kg.

Godina	Broj	Dubrovačkih brodova	Kapetani ili vlasnici
1743—1744	136	1	ANTONIO GIOVANICH
1744—1745	127	2	MARCO SALATOVICH (okt. '44 i aug. '45)
1746—1747	135	5	NICOLO' SUGLIESICH — CRISTOFARO LORICH — PIETRO TOMMASENICH — MATTEO BIZZARRO — MICHELE ONZA
1747—1748	135	6	MARCO SALATOVICH — ANTONIO LACHIJA — NICOLO' ADRIOVICH — GIUSEPPE OREHICH — ANTONIO BACHISIA — MATTEO BIZZARRO
1748—1749	173	5	PASQUALE BUSLESE — VINCENZO BIZZARRO — ANTONIO CHERSA — MARCO SALATOVICH — ANTONIO BACHISSIA
1749—1750	172	1	ANTONIO CHERSA (ili CHESA)
Ukupno	878	20	

udio najmanji, samo 740 salmi. Ali u ove tri godine u Trapaniju je prisutno 9 dubrovačkih brodova;⁹ oni odlaze na razna odredišta, vrše pomoćnu ulogu i zamjenjuju druga trgovačka središta:¹⁰

DUBROVAČKI BRODOVI KOJI SU ISPLOVILI IZ TRAPANJA S TERETOM od 1. 5. 1757. do 31. 8. 1799.		
Vrsta broda	Kapetan ili vlasnik	Odredište
BARCA	ANTONIO RIZZIERI	NAPULJ
BARCA	GIOVANNI MONTENERO	NAPULJ
BROD	VINCENZO RUSCOVICH	LIVORNO
BARCA	GIOVANNI DI GIOVANNI	LIVORNO
BARCA	GIOVANNI BIANCHI	LIVORNO
BARCA	MATTEO BOZZA	MESSINA-LIVORNO
BARCA	SEBASTIANO ANTONIO GIOROVICH	MESSINA-LIVORNO-DUBROVNIK
BARGA	GIOVANNI LIVOBLIVOICH	SARDINIJA
BARCA	VINCENZO PALMIGGIANO	DUBROVNIK

Značenje ovog »povratka« jasnije je ako se, u istom vremenskom periodu, prate kretanja u luci Palermo, iz koje su Dubrovčani nestali prije nego iz

⁹ Izvor: Responsali del Secreto di Trapani; te CANCELA, n. d., 76, br. 113.

¹⁰ Isto.

Trapanija zbog toga što je ova luka specijalizirana za tovare soli. I u ovom se slučaju Dubrovčani vraćaju sredinom XVIII st., dok su se u Trapani već vratili. Jedan podatak iz 1714. potvrđuje odsutnost netalijanskih brodova u Palermu.¹¹ Nije se registriralo ni prisustvo nijednog dubrovačkog broda u godinama 1751—52. i 1752—53.¹² Zapravo, 1752—53. god. pojavljuju se vlasnik Francesco Vukasovich i kapetan Antonio Bagovich koji su došli »izvan kraljevine« s teretom koji je, između ostalog, sačinjavalo »Rame in caldare«, ali je vjerovatnije da je riječ o venecijanskim i tršćanskim kapetanima i brodovima.¹² Provjereni je podatak, ipak, prisustvo jednoga dubrovačkog broda (između 113 registriranih) u Palermu 1776. i 1777. Radi se o kapetanu Matteu di Giacomo CASILARI ili CASILLARE, koji je »prekrcao« duhan u količini od »400 smotuljaka lišća« te krenuo na »zapad«. Brod nosi ime »ASSUNZIONE« a posada broji 17 članova.¹³

Očiti se porast registrira u dva perioda: 1787—88. kad je od ukupno 120 brodova koji ulaze i izlaze iz Palerma Dubrovnik zastupan sa 6 brodova, te 1797—98. kada je od 111 brodova 29 sa dubrovačkom zastavom; ovi podaci potvrđuju oživljavanje dubrovačkog pristupa u toj luci. Manje su značajna odredišta ovih brodova. Ako uzmemo u obzir razdoblje od 1790. do 1815. i odredišta za jadranske luke koje nas zanimaju, nalazimo da od 1568 brodova koji plove u »Jadranski zaljev«, 18 njih ide u Dubrovnik, 1 u »Sloveniju«, 84 u Trst i 28 u Veneciju. Ali ako gledamo na nacionalnost brodova, Dubrovnik zauzima visoko mjesto sa 215 polazaka, od kojih je najviše bilo 1796 (34), 1797 (25), 1798 (34) i 1799 (19). O značenju tog podatka još više govori usporedba s brojem brodova drugih nacionalnosti u istom razdoblju: Genova 462; Austrija 173; Venecija 139; Španjolska 115; Velika Britanija 75. Što se tiče odredišta, potvrđena je već ranije zabilježena težnja koja se sastoji u povećanju broja dolazaka i odlazaka u »zapadne« luke koje nisu talijanske. Malo je odlazaka u Napulj, dosta u Livorno, vrlo često se putuje u Španjolsku a naročito Lisabon.¹⁴

Responsali i *Registri di lettere*, pohranjeni u Državnom arhivu u Palermu, nude neke elemente o tipologiji ovih prisustava. Od prvih možemo saznati nacionalnost broda, kapetanovo ime (ili ime vlasnika), naziv robe koja se »prekrcala« u Palermu; nije naznačeno mjesto odakle brod dolazi, najčešće se bilježi »izvan kraljevine«. Iz drugog izvora saznajemo iste podatke (osim, dakako, ime robe), broj članova posade, odredište i živežne namirnice potrebne

¹¹ O. CANCILA, *Sul commercio estero siciliano dell'età moderna* (u štampi), *Storia di Sicilia*, knjiga VI.

¹² ASP., *Secrezia, Responsali*, 1751—52, knjiga 1711; 1752—53, knjiga 1712.

¹³ 7. 7. 1777: ASP, *Secrezia, Responsali*, 1776—77, knjiga 1730; *Registri di Lettere*, 1776—78, knjiga 315. Podatak na raspolaganju za napuljsku luku god. 1760. potvrđuje slabo dubrovačke prisustvo. Od 23 strana broda prisutna u ovoj luci, samo su dva dubrovačka, nasuprot 12 iz Genove: upor. L. DE ROSA, *Navi, merci, nazionalità, itinerari in un porto dell'età preindustriale. Il porto di Napoli nel 1760*, izv. iz »*Studi sul Settecento italiano*«, Napoli, 1968, tab. V.

¹⁴ A. DELLE VEDOVE, *Il traffico del porto di Palermo dal 1790 al 1815*, »*Quaderni di geografia umana per la Sicilia e la Calabria*«, Messina, 1961, I, str. 51—71.

posadi za vrijeme puta. Na žalost, svakom *responsalu* ne odgovara i pismo. U razdoblju 1787—88. iz Palerma će isploviti ovi plovni objekti:

Datum	Vrsta broda	Kapetan ili vlasnik	Ljudi	Određište
9. 11. 1787.	POLACCA	ANDREA STOJONOJOVICH	10	ISTOK
5. 12. 1787.	BROD	STEFANO SILIGOCH	16	ŠPANJOLSKA
21. 1. 1788.	BROD	LUCA COVALOVICH	14	ŠPANJOLSKA
4. 4. 1788.	CHECCIA	ELIA POSSICCI	16	LISABON
26. 4. 1788.	POLACCA	VINCENZO ANDREI	15	ISTOK PREMA LISAB.
18. 8. 1788.	POLACCA	NATALE LUPI	14	MARSEJ

Kapetan Andrea Stojanovich »prekrcao« je u Palermu 7. novembra 1787. platno, kost od kita i »raznu robu«, dok je kapetan Natale Lupi uzeo manju količinu salame te 728 »coja pelosi«. Lupi je stigao u Palermo 24. marta 1788. a otišao je 18. augusta iste godine; iz toga proizlazi da se u Palermu zadržao nešto manje od pet mjeseci.¹⁵

Ne doznajemo iz kojih luka dolaze. Međutim, proučavanje ovih rijetkih dokumenata, naročito za razdoblje 1797—98 potvrđuje pretpostavku da su ovi brodovi trgovali s Napuljem na jednoj strani, a na drugoj, intenzivnije, sa zapadom, talijanskim i ostalim: često su dolazili i do luka na afričkoj obali. Tako u »prekrcanoj« robi preovlađuje »saje d'Inghilterra« i »saje di Francia«, »panno, e fazon d'Olanda«, »vesti, fadette, gianderaghi, cilecchi e lasioni vecchi e usati«, krzno, hlače od pletenog pamuka, »londres colorati«, »carisco per invoglia«. Sve su to proizvodi zapadnih tekstilnih manufaktura koje su Dubrovčani dovozili u Palermo za račun trgovaca sa otoka i onih u glavnim zapadnoevropskim trgovačkim centrima. Ne nedostaje, dakako, ni drugih proizvoda, koji su ipak zastupljeni u manjoj mjeri: znamo za neka »ukrcavanja« duhana, olova i željeza, kojih porijeklo iz jadranskih luka nije točnije naznačeno.

Precizniji su podaci o kretanju dubrovačkih brodova u polasku, što potvrđuje ono što smo do sada naveli, naročito što se tiče odredišta:¹⁶

Vrlo se malo, ili ništa, ne može reći o povratku Dubrovčana u najprometniju luku otoka, Messinu. Iako za ovu nemamo na raspolaganju *responsale* i *registre di lettere*, to nas ne primorava da zaključimo kako je obnavljanje trgovine, zabilježeno u Palermu, zaobišlo Messinu. Činjenica je da su u drugoj polovici XVIII st. postojala dva aktivna dubrovačka konzulata na otoku, u Augusti i Palermu,¹⁷ dok je u Messini zabilježeno prisustvo vicekonzula — što obilježava

¹⁵ ASP, Secrezia, Registri di Lettere, 1787—89, knjiga 323; Responsali, 1787—88, knjiga 1739.

¹⁶ ASP, Secrezia, Responsali, 1797—98, knjiga 1745; Registri di Lettere, 1797—98, knjiga 331.

¹⁷ L. LUME, L'Archivio storico di Dubrovnik, Roma, 1977, str. 59.

Datum polaska	Vrsta broda	Kapetan ili vlasnik	Ljudi	Odredište
11. 9. 1797.	PINCO	MATTEO LURICICH	18	BARCELONA
22. 9. 1797.	BRIGANTINO	LUCA CLICIAN	24	LISABON
22. 9. 1797.	BRIGANTINO	VINC. GLANDAVASI	25	DUBROVNIK
29. 9. 1797.	BRIGANTINO	MATTEO SALZARICH	24	LISABON
17. 10. 1797.	?	STEFANO ROSSI	20	NAPULJ
27. 10. 1797.	BROD	MATTEO RAFFAELLI	22	ZAPAD
17. 11. 1797.	BRIGANTINO	GIOVANNI CASSA	18	ZAPAD ZA MALICU
19. 11. 1797.	BROD	GIOVANNI STANICH	18	NAPULJ
29. 12. 1797.	BRIGANTINO	NICOLO' DI ALINIO	15	?
8. 2. 1798.	BRIGANTINO	PASQUALE POLITICA	16	ISTOK I DUBROVNIK
9. 3. 1798.	PINCO	GIOVANNI PASSABAN	16	LISABON
20. 3. 1798.	BRIGANTINO	S. HEDRICAVICH	20	IZMIR
20. 3. 1798.	BRIGANTINO	M. BIROTI (BITON?)	20	IZMIR
22. 3. 1798.	BRIGANTINO	MENICO TROMBA	16	IZMIR
31. 3. 1798.	BRIGANTINO	G. GRIBALISSA	13	SPANJOLSKA
4. 4. 1798.	BRIGANTINO	PASQUALE POLITICA	16	DUBROVNIK
4. 4. 1798.	PINCO	GIACOMO CUNIGLI	18	DUBROVNIK
21. 4. 1798.	BRIGANTINO	ELIA SCARNOVICH	20	SPANJOLSKA
21. 4. 1798.	BRIGANTINO	MATTEO SAPPA	20	DUBROVNIK
31. 5. 1798.	BRIGANTINO	CRISTOFARO COSICH	16	SPANJOLSKA
2. 6. 1798.	BRIGANTINO	M. ANTONIO CAVOCICCOH	21	SPANJOLSKA
31. 5. 1798.	BRIGANTINO	SIMONE?	24	ZAPAD
16. 7. 1798.	CHECCIA	M. CINDI (LINDI?)	23	SPANJOLSKA
18. 7. 1798.	BRIGANTINO	TOMMASO COLLETTO	24	SPANJOLSKA
18. 7. 1798.	BRIGANTINO	P. CRIST. PIETRONICH BRICH	13 16	GENOVA GIRGENTI ZA GENOVU
28. 8. 1798.	?	MATTEO LUCIOHV	16	ZAPAD

nazadovanje s obzirom na zlatno doba XVI st.¹⁸ Međutim, i taj podatak moramo oprezno tumačiti, vodeći računa da je Messina u ovom razdoblju privilegirana tranzitna luka u koju dolaze i odlaze brodovi prema zapadu, te da je ruta prema Trstu, direktna ili indirektna, vrlo prometna.

Pojedine tragove odnosa sa »Jadranskim zaljevom« nalazimo u preostalim bilježničkim zapisima. Brojni su ugovori koji se odnose na trgovinu sa Trstom (iznajmljivanje, osiguranje, pomorska razmjena), nema nijednog ugovora s Dubrovnikom, vrlo su rijetki oni sa Istrom i Dalmacijom. Od ovih posljednjih najznačajniji je ugovor o iznajmljivanju jednog pinca iz Messine (vlasnik je Antonio Scidone) za jedno putovanje iz Messine u Mascoli (Sicilija) i na

¹⁸ C. TRASSELLI, Note sui ragusei in Sicilia, cit. str. 49; L. LUME, cit. str. 33.

Maltu; odavde u Messinu gdje će se utovariti »razna roba«; iz Messine u Mascali gdje se utovaruje 160 salmi rakije; odavle u Agostu da se tovar upotpuni odgovarajućim salmama soli; te iz Agoste u Senj gdje se tovar istovaruje i, nakon što se ukrcalo drvo, slijedi povratak u Messinu.¹⁹ Drugi jedan dokument odnosi se na spor između Antonia Zagame iz Messine i Giuseppea Lafericha iz Trsta u vezi s jednim tovarom duhana (220 bačvi u prahu i 24 svežnja Saghedina u listovima) čiji je kupac bio Francesco Tiepolo iz Rijeke.²⁰ Treći dokument govori o malom zajmu koji je Ignazio Mocchi, »rođen u Pugli, a stanuje u Rijeci«, primio od Giorgia Caglie, trgovca iz Messine, »da bi se nadoknadili troškovi ishrane, iznajmljivanja i ostalog, a koji se mora vratiti u Rijeku«.²¹

I Dubrovčani se, zapravo u tim godinama vraćaju u Messinu, što potvrđuju akti koje je bilježnik Micale sastavio od 1800. do 1802. Bilježnik je prebrojao 128 brodova: 94 iz Kraljevine (41 iz Napulja, 29 iz Messine, 9 sicilijanskih, 15 iz Calabrije) i 34 broda »izvan kraljevine«. Od ovih je 13 bilo s Malte, 8 iz Dubrovnika, 4 iz Genove, 3 su ruska, a preostalih 6 nose druge zastave (dansku, englesku, francusku, španjolsku, zastavu Jonskih otoka te udruženih otoka). U Messini su prisutni ovi dubrovački brodovi:

Vrsta broda	Ime broda	Kapetan
CHECCIA	S. MARIA MADDALENA	GIOVANNI COJACOVICH
BRIGANTINO		P. CRISTOFARO FISOVICH
BRIGANTINO	BUON AUGURIO	PIETRO GIVANOVICH
BROD	LA SAGRA FAMIGLIA	FLORIO JACICH
BRIGANTINO	L'OLIMPIA	PIETRO PUSICH
BRIGANTINO	LA PROVVIDENZA	LUKA TONOVICH
POLACCA	LA PACE	GIOVANNI VALICEVICH
BRIGANTINO	MADONNA DEL ROSARIO	GIOVANNI VINCI

Ovi se ugovori odnose na razmjenu, iznajmljivanje i osiguranje, a u dva ugovora pojavljuje se Nicolo Guardavoglia, »dubrovački podanik i vice-konzul Odlučne republike Dubrovnik u Messini«. 19. januara 1801. kapetan Giovanni Vinci svojim brigantinom kojim plovi u Trst, izvršava dvije operacije pomorske razmjene »per le spese fatte e faciende per la conservazione dell'infrcarico consistente in bottoni ed altro e per ultimi spedimenti«. Francesco Puglisi daje mu 100 unci, a Girolamo Polili još 100 (na 14°/o); pošto je u zalog dao brod, opremu i teret, obvezuje se da će ih vratiti u Trst i to Pandolfu Osterichu i Giuseppeu Lajsonu.²² Kapetan Pietro Pusich 25. jula 1801. iznajmljuje svoj brigantin vice-konzulu Guardavogliu koji u Girgentu utovaruje 1300 salmi

¹⁹ ASM (= Archivio Stato Messina), N.o Bruno, 1785, list. 1066—1067.

²⁰ ASM, N.o Bruno, 1784, list 213—220.

²¹ ASM, N.o Bruno, 1784, list 316. Za 1786. god. nalazimo mjenicu sa datumom Rijeka 30. 5. 1786, po nalogu Gio. Heinzelmanna.

²² ASM, N.o Micale, 1800—1801, list 246 i 248. Jedna unca = 12,75 lira (1861). Vodeći računa o kursu unce su morale biti vraćene u Trstu u 1421 fiorina i 60 carantana.

»žita, boba i ječma«, te ih prevozi u Messinu.²³ 18. augusta 1801. Vincenzo Aiello i Pasquale Griffio iznajmljuju brod kapetana Floria Jacicha te iz Messine u Patti, a odavle u Tunis, prevoze teret lonaca.²⁴ Iz Tunisa i Suse dolazi kapetan Pietro Givanovich od koga je Raffael Rakà, židovski trgovac iz Tunisa, unajmio brigantin za prijevoz u Messinu »merci e generi leviti«.²⁵ Oktobra 1801. kapetani Girolamo Pusich, Pietro Givanovich i Giovanni Valicevich iznajmljuju svoje brodove dubrovačkom vice-konzulu Guardavogliu i mesinskim trgovcima Giuseppeu Butà i Filippu Bonbaru: prvi je prevezio pšenicu iz Girgenta u Messinu, drugi »rogač mascoline« iz Vendicara ili Pozzella u Genovu (»ako je tržište slobodno, ako nije [...] u Barcelonu u Španjolskoj«), treći 600 sanduka limuna iz Messine u Trst.²⁶

Nalazimo i tri ugovora o osiguranju. Engleski trgovac iz Messine, G. Broadbent, zastupajući svog sunarodnjaka trgovca iz Palerma A. Gibbsa, osigurao je 11. decembra 1801. checciu kapetana Giovannija Cojacovicha za prijevoz 892 vreće peciva (580 kvintala), ukrcanih u Palermu, iz Messine na Maltu.²⁷ Mesinski trgovac Giuseppe Butà je 26. maja 1802. osigurao brigantin kapetana Luca Tonovicha i to »raznu robu ukrcanu u Napulju [...] u iznosu od 1.000 dukata, koja se mora istovariti u S. Bartolomeu te drugim mjestima i krajevima, a ondje utovariti druga roba za Napulj«.²⁸ Iz trećeg saznajemo za akciju koju su poduzeli osiguravatelji da bi vratili iznos u količini jednog tovara pšenice, položenog na sudu za opljačkane stvari u Parizu, ukrcanog na polaccu Nicolòa Radicha »opljačkanog od jednog francuskog gusara za vrijeme putovanja prema Livornu«.²⁹ Ovo se prisustvo može objasniti posebnim političkim okolnostima koje u istoj mjeri potvrđuju tipologiju i najčešća odredišta dubrovačkog brodovlja na otoku; u ovom se periodu ono orijentira na obalnu plovidbu. Potvrdu nalazimo i u aktivnosti vice-konzula Guardavoglie, koji predstavlja dobar primjer trgovačke djelatnosti stranaca u Messini.

Nepobitni su, dakle, odnosi između Messine, Dubrovnika i istočne obale Jadrana. Međutim, očita je namjera da se ovi odnosi koncentriraju na Trst, iz kojeg se češće nego iz Venecije širila obalna plovidba prema drugim krajevima u zaljevu. Kao što je poznato, Trst je bio u punom razvoju, u njegovu su luku dola-

²³ ASM.N.o Micale, cit. list 723.

²⁴ ASM. N.o Micale, cit. list 823.

²⁵ Akt o iznajmljivanju bio je potpisan 7. jula 1801. god. Krajem augusta kapetan Givanovich se vraća u Messinu i potpisuje protest protiv trgovca Rakà koji još uvijek (4. septembar) nije počeo sa iskrcavanjem tereta (ASM, N. o Micale, cit. list 25).

²⁶ ASM. N. o Micale, cit. list. 197, 281, 301.

²⁷ ASM, N. o Micale, cit. list 565.

²⁸ ASM, N. o Micale, cit. list 1322.

²⁹ 2. septembar 1801. ASM. N. o Micale, cit. list 7. Iz »knjige« trgovačkog posrednika Giuseppea Morabella, pod datumom 26. 10. 1801. god. doznajemo za drugog dubrovačkog kapetana, Marca Pamicha, koji prodaje 400 salmi žita po cijeni od 8 unci i 10 tarija za salmu.

³⁰ A. CARACCILO, *Le port franc d'Ancone*, cit. str. 119—120; A. FRANCHETTI, *Aspetti e momenti della funzione del porto di Trieste attraverso i tempi*, Roma, 1962; U. TUCCI, *La marina mercantile veneziana del Settecento*, »Boll. Istituto di storia della Società e dello Stato«, II (1960), str. 155—200.

zili brodovi iz istočnog i zapadnog Sredozemlja, sa istočne i zapadne obale Jadrana, te sa oceana.³⁰ Ako uzmemo u obzir dolaske u godinama 1784, 1786. i 1791, te se ograničimo na zapadno Sredozemlje, oceanske rute i napuljsko more (isključujući Pugliu i Abruzzo), dolazimo do ovih podataka:³¹

Godina	Ne pristaju na Siciliji i Calabriji	Pristaju na Siciliji i Calabriji	U polasku iz luka Sic-Cal-Nap.
1784.	47	19	42
1786.	60	20	37
1791.	56	28	52
UKUPNO	163	67	131

Od brodova koji pristaju u luke Sicilije i Calabrije najveći ih broj dolazi iz ligurskih luka Genove i San Rema, a manji dio iz Livorna i Marseillea. Najprometnija sicilijanska luka je Messina; brodovi koji dolaze u Messinu ponekad prethodno pristaju u luke Lipari, Trapani, Agostu, rjeđe u Catanju i Siracusu, gotovo nikad u Palermo, dok se u Calabriji registrira pristajanje u Reggio, Crotonu i Rossanou. Nije riječ samo o pristajanjima iz tehničkih razloga; potvrđuju to proizvodi koji su ocarinjani u Trstu, a sastoje se iz različitih količina agruma, njihovih esencija i sladića (crnog šećera).³² Dubrovačka zastava ima najmanji udio u toj vrsti trgovine.³³ Jedan brigantin, čiji je kapetan Giuseppe

³¹ Upotrijebili smo tri vrlo rijetke knjižice pod naslovom *Portata de'bastimenti arrivati in questo porto franco di Trieste*, koje se odnose upravo na godine 1784, 1786, 1791.

³² Na primjer, 1784. god. na Siciliju i Calabriju pristaje 19 brodova. Prisutno je 9 brodova iz Genove (svi su »pinco«); oni polaze iz Genove ili S. Rema, pristaju u Messini (dva prethodno na otoku Lipari te dva, nakon Messine, u Reggio i Crotonu). Od austrijskih brodova nalazimo 2 »checcie«, 2 »pinca« i jednu »polacca«; iz Genove ih polazi četiri i jedan iz Livorna, dva pristaju u Trapani — od njih jedan i u Palermo — te 3 u Messinu — od kojih jedan u Reggio Calabria. Tu su još i tri francuska broda (po jedna »polacca«, »brigantino«, i »martigado«); dva polaze iz Marseja a jedan iz Livorna, sa pristajanjima u Messini (dva) i na otoku Lipari. Jedan papinski »pinco« polazi iz S. Rema i pristaje u Messini, a jedna sardinijska »tartana« iz S. Rema također pristaje u Messini (upor. *Portata de'bastimenti... 1784, cit.*).

³³ Dubrovačka trgovačka flota krajem XVIII st. brojala je 163 broda nosivosti 40.749 tona, što predstavlja 1,20% ukupne tonaže (ako izuzmemo Otomansko carstvo, Sjedinjene Američke Države, brodove evropskih država registrirane u kolonijalnim lukama); upor. R. ROMANO, *Per una valutazione della flotta mercantile europea alla fine del secolo XVIII*, »*Studie in onore di A. Fanfani*«, 1962, V, 573—9. Po podacima za 1784, 1786. i 1791. god. u Trst dolazi — pored ono malo brodova iz našeg područja — 56 brodova iz Dubrovnika, 26 checcia, 18 polacca, 10 brodova i 2 brigantina. Dolaze iz ovih luka: Solun 18, Izmir 16, S. Giovanni d'Acri 5, Dubrovnik 3, Canea 2, Cadiz 2. Po jedno putovanje iz luka: Carigrad, Aleksandrija, Zea, Retimo, Larmica na Cipru, Ancona, Tunis, Otok S. Pietro (Sar-

Dordelli, polazi iz Livorna 18. oktobra 1790. a dolazi u Trst 8. februara 1791, pošto se prethodno zaustavio u Liparima i u Messini.³⁴ Sa druge strane, rijetka su pristajanja u Dubrovniku, Zadru, i Rijeci i drugim istarskim lukama. Navode se samo dva slučaja: 1790. jedna tartana iz Genove polazi iz Livorna, 26. decembra 1790. pristaje u Messini te iz nje polazi 14. februara 1791. Kasnije je u Dubrovniku, a u Trst uplovljava 7. aprila.³⁵ U drugom slučaju jedan austrijski pinco, koji polazi iz Genove 11. februara 1791. a u Trst dolazi 13. aprila, pristaje u Messini, iz koje polazi 14. marta, i u Zadar odakle polazi 9. aprila (u Messini je ukrcao esenciju agruma).³⁶

U slučaju polaska brodova iz luka Sicilije, Calabrije i Napulja (u manjem broju), brodovi pojedinih zastava bili su prisutni u ovom broju.³⁷

	Nap.	Gen.	Austr.	Papinska	Sard.	Gerolosomitanska	Ven.	Dubrovačka
1784.	29	8	4	=	=	1	=	=
1786.	22	9	3	=	=	1	1	1
1791.	37	5	6	3	1	=	=	=
Ukupno	88	22	13	3	1	2	1	1

Godina

Dubrovačka se zastava pojavljuje samo jednom u ovom vremenskom razdoblju i u vezi sa ovom vrstom prometa. Polacca S. Antonio čiji je kapetan Giacomo Bogoje, polazi iz Messine 27. februara 1786. i dolazi u Trst 19. marta 1786, sa pristajanjem i polaskom iz Dubrovnika 11. maja. U Trstu iskrcava: 23 bačve limunova soka, 37 vreća badema, 1072 sanduka limuna, 202 sanduka i 4.000 naranči, jedan sanduk šešira i 4 sanduka »svile«. I što se tiče ovih putovanja koja polaze iz Sicilije i Calabrije, pristajanja u Istri i Dalmaciji vrlo su rijetka. U godinama koje smo uzeli u obzir zabilježen je samo jedan slučaj:

dinija), Livorno, Genova. O dubrovačkoj floti u XVIII st. vidi J. LUETIĆ, O pomorstvu Dubrovačke republike u XVIII stoljeću, Dubrovnik, 1959, str. 28—40; U. TUCCI, cit. str. 186.

³⁴ Portata de'bastimenti..., cit. 1791, cit. str. 35. S otočja Lipari pošao je 11. novembra 1790. a iz Messine je došao 3. januara 1791. god.

³⁵ Isto, str. 94.

³⁶ Isto, str. 104—105.

³⁷ Portata de'bastimenti..., cit. godine 1784, 1786, 1791. Na ovim je rutama napuljska zastava, kao što se vidi, dobro zastupljena, što potvrđuje i obnova sredinom XVIII st. Romano nam nudi podatke po kojima je Kraljevina Dviju Sicilija krajem stoljeća posjedovala 1047 brodova nosivosti 132.220 tona, što predstavlja 3,92% ukupne nosivosti, više no ikoja talijanska država. Isti podaci nam kažu da je 943 broda bilo baš »napuljsko«, 99 iz Palerma, i 5 iz Messine nosivosti od 100 do 199 tona (upor. R. ROMANO, Per una valutazione della flotta mercantile europea..., cit. str. 578 i 585).

³⁸ Portata de'bastimenti..., 1786, str. 56—57.

jedna polacca iz Napulja koja iz Siracuse, ploveći prema Trstu, pristaje u Messini i Zadru (27. februara 1791) a prevozi tipičan teret: agrume, esenciju iz agruma, bademe, suho grožđe, sol, liker.³⁹

Ako uzmemo u obzir 1791. godinu, mogu se zabilježiti i neke druge specifične značajke ove trgovine. U tršćansku luku ulazi te godine 2.310 plovni objekata; od tog broja 1717 su pieleghi i brazzere pomoću kojih se vrši obalni promet u »jadranskom zaljevu«. Tim se putem jedan dio istovarene robe prevozio u Istru i Dalmaciju. Osim pielegha i brazzera, u Trst ulaze još 593 broda.⁴⁰ Od tih 55 pripadaju putovanjima na ruti Sicilija—Calabrija—Trst; ovdje ne ubrajamo 22 feluche o kojima ćemo uskoro nešto reći. Luke iz kojih se najviše isplivljavaju jesu Messina (koja se specijalizirala za berbu i sortiranje proizvodnje agruma iz istočne Sicilije i Calabrije oko Reggio), i Agosta koja je uz Trapani, specijalizirana za izvoz soli. Napulj, Castellamare ili Procida igraju ponekad ulogu polazne luke, ali teret se uvijek ukrcava u sicilijanskim lukama. Potrebno je naglasiti da, iako polaze iz Agoste i Trapanija, mnogo se ovih brodova zaustavlja u Messini iz čije luke kasnije plove u Trst.

S obzirom na onih 55 putovanja 1791. registrirana su 22 polaska iz Messine, 15 iz Agoste, 4 iz Trapanija, 2 ili 1 iz Girgente, Palme di Sicilia, Lipara, Crotona, Catanzara. Osim brodova koji polaze iz Messine, u luci Reggio teret se ukrcava i u one brodove koji dolaze sa zapadnih obala, naročito iz Ligurije i Marseja.⁴¹

Najveći dio tereta koji je otpremljen za Trst sastoji se u agrumima, njihovim derivatima, soli, bademu. Ako se izuzmu male količine lokalnih proizvoda (oraščići, rogač, sušene smokve, pistacij, vrijes, rujevina, manna, sje-menke lana, sladićev sok) ili proizvoda koji su u tranzitu (stocco fisso i bakalar), trgovinu čine tipični lokalni proizvodi, koje smo naprijed naveli. Ne šalje se vino,⁴² a ulja (koje je uvijek utovareno u lukama Crotona, Rossano i Caricati),⁴³ ima u malim količinama. Međutim, nalazimo ograničene količine tijesta, suho grožđe s otoka Lipari, incune i sardele u rasolu sa zapadne sicilijanske obale, svilu i svilene proizvode iz Messine i Reggio.⁴⁴ Ponekad se trguje sodom

³⁹ Portata de'bastimenti . . . , 1791, cit. str. 194.

⁴⁰ Isto, određenije: 149 »trabacoli«, 92 »brigantini«, 69 »polacche«, 41 »checcie«, 40 »tartane«, 37 »pinchi«, 36 »tartanoni«, 34 broda, 31 »pipari«, 22 »feluche«, 11 »battelli«, 10 »martigado«, 5 »schiabocchi«, 5 »corvette«, 2 »galeotte«, 2 »scouner«, 1 »leuto«, 1 »cutter«.

⁴¹ Isto. Te godine u Reggio pristaju, da bi ukrcali agrume i njihove esencije samo dva broda: jedan je pošao iz Napulja (str. 297), drugi iz Messine (str. 332).

⁴² Ukupno, dvije bačve malvazije i dvije malage.

⁴³ 1238 salmi, 3390 orne i 19 fusti. Jedna salma od 165 i 1/3 smotuljaka = 161,297600 l. Jedna orna = 56,60 l.

⁴⁴ Tijesto: 50 cantara, 28 tisuća, 16 vreća. Sušeno grožđe: 4095 bačvi. Incuni: 285 bačvi. Sardele (u rasolu): 30 bačvi. Svila: 3 bale, 16 manjih bala; svileni proizvodi: 19 sanduka; prerađena svila: 14 bala, 1 svežanj; Manufakturna svila: 10 colli; svila orsoglio: 2 bale; svilene čarape: 1 sanduk; svilena tkanina: 4 sanduka. Jedan cantaro = 79,342 kg. Bačva passoline (sušeno grožđe = 63—79 kg. Bala svile = 95,100 kg. Bačva incuna = 95,120 kg.

u prahu koja dolazi iz područja Catanije, te nekim vrstama krzna.⁴⁵ Imamo ove podatke o najvažnijim proizvodima:⁴⁶

LIMUNA	SANDUKA	26.246
LIMUNOVA SOKA	BAČVI	155
NARANČI	SANDUKA	4.336
BADEMA	VEDRA	974
SOLI	SALMI	4.725

Limuni zauzimaju, dakle, vrlo značajno mjesto u ovoj trgovini.⁴⁷ Glavni pravac trgovanja agrumima bio je onaj prema zapadnim lukama, ali je važan i pravac prema Jadranskom moru. Limunima, narančama i sokom moraju se dodati, iako u skromnim količinama, i drugi derivati agruma, što je pokazatelj progresivne specijalizacije ovog trgovačkog odnosa. Registriran je cedar različite kvalitete i esencija bergamotta koje se 1791. poslalo u Trst 43 ramiere, 23 boce i jedna vaza.⁴⁸

Teže je količinski odrediti kretanje robe iz Trsta prema lukama Sicilije i Calabrije. Ipak, nešto možemo reći o vrsti robe koja je u Messinu otpremljena od 1. oktobra do 4. novembra 1798. Iz Trsta isplovljavaju prema Siciliji genovski pinco, austrijska polacca i napuljska feluca. Prvi prevozi staklo iz Češke, zrcala, duhan, čavle, vunu i krpe od vune, žito i »strani grah«. Drugi sadrži sve tipične proizvode koji se izvoze iz područja manufakturne proizvodnje prema području poljoprivredne proizvodnje. Osim stakla iz Češke, zrcala, voska, duhana, nalazimo i bakar, bakrenu žicu, željezo, čelik, škare, lopate, turpije, čavle, limove, lonce; tekstilne proizvode (»indiane, mussoline, lanarie«, platno, sukno), te »bijelu zemlju«, »obojenu zemlju« i »smaltino«. I, na kraju, feluca prevozi biber, kosti od kita, sukno, platno, valentino i maramice.

⁴⁵ Soda: 2676 cantara. Janjeće kože: 64 bale; braveće kože: 3 bale; krzno od kune zlatice: 1 sanduk.

⁴⁶ Jedan sanduk sadrži 360 limuna, te 240—250 naranči. Jedna bačva sadrži oko 500 l limunovog soka. Što se tiče soli, značajan je slijedeći članak opaski tršćanske Deputazione di borsa na dopis austrijskog ambasadora u Napulju: »Ne pristajemo što se tiče soli iz Barlette i Trapanija. Ovu sol ne upotrebljavamo za soljenje ribe, a pošto pokusi koji su izvršeni u Rijeci, sa soljenjem mesa, nisu uspeli, na našem području sol Dviju Sicilija neće se upotrebljavati u te svrhe. Nepobitno je da će Ljudi i Životinje upotrebljavati sol iz drugih krajeva; dobili smo više tovara sa Sardinije, a to što se dala prednost soli sa Sicilije u našem području, koje obuhvaća i Bosnu, zaslužuje pažnju i zahvalnost napuljskog Dvora« (AST = Archivio Stato Trieste, C. R. Governo, svezak 386; 1789).

⁴⁷ »Limuni su posljednjih godina postali važan predmet industrije i trgovine. Osim onih koji se šalju u Trst, London, Hamburg te u Rusiju, od njih se dobija sok i rakija kojih je Marsej najveći izvoznik« (Raport 1776, cit. u L. IARIA, str. 647, br. 49).

⁴⁸ Cedrovi, manji cedrovi, cedrov sok. »Ramiera« je sadržavala 25 do 100 l. Jedna pletenka = 1,75 l.

Sve to predstavlja više nego običan trag u trgovanju između Trsta i Sicilije.⁴⁹

Poseban osvrt zaslužuju neki proizvodi kao duhan i staklo koji su u dobroj mjeri zastupljeni u trgovini sa Sicilijom i, sa felucama, sa Calabrijom. U jednom spisu iz 1785. nalazimo da je austrijski duhan bio uvezen u Kraljevinu obiju Sicilija »odnedavno, u razdoblju kada su države koje su ovu Kraljevinu opskrbljivale duhanom bile u pomorskom ratu, te je tom prilikom virginijsko lišće veoma poskupjelo zbog malih količina i promijenjenih nagrada osiguranja«. Nakon odluke napuljskih vlasti da ukinu arrendamento, ovaj duhan ponovo osvaja tržište, ali se sastoji od »listova iz Hrvatske isporučenih u velikoj količini iz tvornica duhana u Rijeci« trgovca Bienenfelda te su »najgore kvalitete«. Jedino mu je niska cijena — potvrđuje to i izvještaj — omogućivala prođu i potrošnju, unatoč »falsifikatima«, među »najnižim klasama u narodu«.⁵⁰ Drugi jedan spis tvrdi da se, usprkos slaboj kvaliteti, između ostalog i zbog zabrane uvoza stranog duhana te raznih »kombinacija«, »naša potrošnja u listovima za obje Sicilije proširila, u protekloj godini, do vrijednosti od 55.454 fiorina, a 73.896 fiorina za duhan u prahu, i to samo onaj iz Trsta; podsjećajući da se mnogo listova i praha izvozi iz Rijeke i Senja«.⁵¹

Isto se može reći za staklo, najvećim dijelom proizvedeno u Češkoj, ali i u Hrvatskoj, Rijeci i Senju; isti je slučaj s voskom koji se naručilo u količini većoj od lokalne proizvodnje, te s tekstilom.⁵² Niža je kvaliteta, dakle, stimulirala sitnu i srednju trgovinu (za široku narodnu upotrebu), u Napulju i Siciliji.

To je, uostalom, odgovaralo kvaliteti sitne trgovine koja se dobro održavala usprkos daljini i sve češćem prisustvu brodova srednjeg i velikog dometa, nosivosti. Ovdje se, dapače, susreće najinteresantnije poglavlje u odnosima o kojima govorimo. U doba kada brodovi, polacche i brigantini, polaze sa krajnje točke talijanskog poluotoka, uspinju se uz jonske i jadranske obale i stižu u Veneciju i Trst, isti put prelaze i kalabrijske feluche iz Scille, mjesta sa nešto više od 3.500 stanovnika smještenog na Mesinskom tjesnacu.⁵³ Takva se sitna trgovina neprestano odvija do početka XIX st. kada joj poznati politički događaji zadaju smrtni udarac.⁵⁴ U Trst godišnje dolazi 22 do 25 feluca, od kojih je 16 do 18 iz Scille. Obično ovi veliki čamci (od 16 do 19 m,

⁴⁹ AST, C. R. Governo, niz 389. Uostalom, u jednom dopisu napuljskog konzula u Trstu, roba iz i za Siciliju bila je ovako opisana: »Iz Palerma dolazi i ulje, soda za sapun a iz Messine agrumi, badem, sušeno grožđe, kamen plavac, pistacij, rakija, inčuni, cibib, rublje, svila iz Scille: dolazi vrlo malo pšenice«; a za Siciliju putuje: »željeznina, čavli, platno, bakar, mjed, obrađeni vosak, daske, šeširi, sve proizvedeno u Njemačkoj...«; (19. juni 1771.: ASN = archivio Stato Napoli, Esteri, 3039).

⁵⁰ AST, C. R. Governo, niz 168: maj 1785. Dopis je od strane tršćanske deputazione di Borsa.

⁵¹ AST, C. R. Governo, svezak 386, cit.

⁵² AST, C. R. Governo, niz 168, cit.

⁵³ Prije zemljotresa 1783. god., u kojem je bilo 1448 mrtvih, brojala je 5.139 stanovnika: upor. I. PRINCIPE, Città nuove in Calabria nel tardo Settecento, Chiaravalle Centrale, 1976, str. 61.

⁵⁴ ASR. (= Archivio Stato di Reggio Calabria), N. o D'Amico, 1798—1801.

nosivosti 23 do 29 tona) dvaput godišnje dolaze u tršćansku luku, u odlasku i povratku iz Venecije. Pojedinih godina odlaze u Poreč, Rovinj ili Rijeku u kupovinu razne robe, što je dokazano počevši od 1754. Marta te godine iz Rovinja dolazi u Trst feluca čiji je vlasnik bio Carlo Ungaro sa teretom badema, pamuka, prediva, esencije bergamotta, sapuna i začina;⁵⁵ pretpostavljamo da pristajanje u Rovinju nije bilo samo tehničkog karaktera. Juna 1757. iz Rovinja dolazi feluca čiji je vlasnik Rocco Gallo.⁵⁶ Dugo su vremena ovi trgovci, dok to Venecija nije zabranila,⁵⁷ a kojih je bilo 21 do 23 na svakom brodu, vršili ulogu pokretnih prodavača u unutrašnjosti mletačkih zemalja, u Karniji i Istri. Učvrstivši veze, izbjegavajući ponekad zabranu krijumčarenja, ova se trgovina širi, tako da godišnje na put iz Scille (koji će ukupno trajati 4 do 5 mjeseci), polazi 8 do 9 feluca. Kada dođe na odredište, ovo »društvo« dijeli novac i robu i razilazi se da bi prodavalo ili kupovalo. U zadnja dva desetljeća ovog stoljeća trgovalo se u vrijednosti od 150.000 dukata godišnje, te su se, pored zabilježenih nesporazuma i svađa, uspostavili stalni odnosi sa nekim venecijanskim i tršćanskim poduzećima.⁵⁸ Još jedan značajan podatak — osim feluca i drugi trgovci iz Scille sudjeluju u toj aktivnosti. Bili su nazivani »pustolovi« jer su se u Messini ili Veneciji i Trstu ukrcavali na »pustolovnim čamcima« zajedno sa svojom robom.⁵⁹

Upravo se u ovom razdoblju učvršćuje veza sa Istrom. U jednom dokumentu venecijanskih vlasti kaže se da se radilo o »oštroumnim« ljudima koji su spretno zaobilazili carinsku prepreku u Monfalconu.⁶⁰ Po tome se može zaključiti da su jednako postupali i na istočnoj granici, posjećujući istarsku unutrašnjost. Kako bilo da bilo, feluche su iz Trsta odlazile i u istarske luke. 2. januara 1788. dvije feluche čiji su vlasnici Rocco Tuzzo i Domenico Paladino plove prema Istri: isto ponavljaju 10. i 17. decembra iste godine.⁶¹ God. 1793. bilo je 12 takvih putovanja: januara 3 feluche (vlasnici su Giovanni Palmisano, Giovanni Baviera i Santo Paladino); februara slijedeće tri (vlasnici Domenico Paladino, Leonardo Baviera, Candeloro Idone); decembra 6 (vlasnici su Giovanni Baviera, Leonardo Baviera, Rocco Tuzzo, Giovanni Palmisano, Domenico Paladino, Santo Paladino).⁶² Specifičan je podatak da sve one polaze iz Trsta »prazne«. Vodeći računa da iz Scille polaze novembra ili

⁵⁵ ASV. (= Archivio Stato di Venezia), V Savi della Mercanzia, 761 i 762: Lettere dei consoli, Trst. Registri arrivi e partenze di navi dal porto, 1752 (II aprile) — 1759 (luglio).

⁵⁶ Isto. Prevozi »5 svežanja pamuka, 2 svežnja čarapa i ubrusa, jedan svežanj deka, jedan svežanj marama«.

⁵⁷ Karnijski »cargnelli« i venecijanski »bombasieri« zatražili su, i dobili od venecijanskog Senata, zabranu trgovanja na malo za strance. Ova je zabrana bila direktno uperena protiv Maltežana, Sicilijanaca i Neapolitanaca, prema tome i protiv trgovaca iz Sicille: ASV, V Savi della Mercanzia, Reg. 194, 13 august 1771.

⁵⁸ Između ostalih, Plenario, Beltramini, Grossi i Lorenzi, Baisinger.

⁵⁹ ASR. N. o D'Amico, god. 1786. i slijedeće.

⁶⁰ U citiranom dopisu — vidi bilješku 57 — u vezi sa zabranom prodaje na malo.

⁶¹ L'Osservatore Triestino, Trieste, 1788. str. 42, 2109 i 2145.

⁶² L'Osservatore Triestino, 1793, str. 51, 98, 109, 910. To isto za 1794. god. 9. oktobar i 26. novembar, a za 1795. god, 12. februar.

decembra te u nju dolaze maja—juna, jasno je da ovi brodovi ili trguju u zaljevu ili, što je vjerojatnije, sakupljaju dio tereta prije nego što se počinju vraćati iz Trsta ili Venecije.

Proizvodi koji se izvoze prema Jadranu vrlo su različiti, ali se mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu čine esencija bergamotta, badem, sladićev sok, manna; drugu pamučni i svileni proizvodi koji su namijenjeni (pogotovo prvi) seoskom stanovništvu. Ne nedostaje, međutim, drugih proizvoda: incuna, sušenog grožđa i, zanimljivo, lisičjih *krzna* i *šešira*. Sa jadranskih obala feluche uvoze (češće na Siciliju nego u Calabriju) vosak, »rame in caldara«, bakrenu žicu, željeznu žicu, čavle, duhan, tekstil osrednje kvalitete.⁶³

Ali, kao što smo kazali, ova je sitna trgovina bila izbrisana novom političkom situacijom i prodorom kapitalističkog načina proizvodnje i trgovine. Istodobno započinje vrlo teško razdoblje u velikoj trgovini na ovim relacijama⁶⁴ da bi se na kraju napoleonskog perioda, promjenom političke geografije, izmijenili i sami odnosi.

Prevela Daniela Milotti

⁶³ Portata de'bastimenti..., cit. godine 1784, 1786, 1791.

⁶⁴ Gazzeta Britannica, Messina, 21. april 1810.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretpiate i narudžbe šalžite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.